

Кримінальне право та кримінологія

УДК 343.14:343.9

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.20157890>

Мотив нетерпимості у кримінальному провадженні: кримінально-правові та криміналістичні аспекти доказування

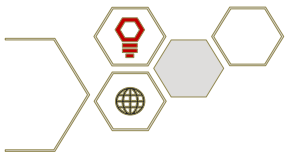
Казарян Елучка Гургенівна,

доктор філософії у галузі права, старший викладач кафедри конституційного та адміністративного права і процесу Чорноморського національного університету імені Петра Могили, Україна,
<https://orcid.org/0000-0002-7353-2599>

Прийнято: 22.04.2026 | Опубліковано: 30.04.2026

Анотація. У статті досліджено особливості встановлення та доказування мотиву нетерпимості у кримінальному провадженні крізь призму кримінально-правових і криміналістичних підходів. Методи дослідження охоплюють сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів, зокрема формально-логічний, системно-структурний та порівняльно-правовий. Використано також елементи емпіричного аналізу судової практики та узагальнення наукових підходів до розуміння суб'єктивної сторони кримінального правопорушення.

У результаті дослідження встановлено, що мотив нетерпимості є складною багаторівневою категорією, яка поєднує психологічні, соціальні та правові характеристики і відіграє визначальну роль у процесі кваліфікації кримінальних правопорушень. Обґрунтовано, що його встановлення здійснюється опосередковано через аналіз поведінки особи, її висловлювань,

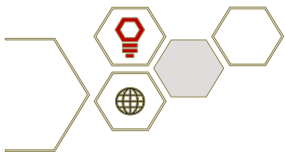

соціальних зв'язків та цифрової активності. Доведено, що сучасні умови цифровізації суттєво трансформують процес доказування, зумовлюючи зростання ролі електронних (цифрових) слідів як джерела доказової інформації. Запропоновано класифікацію електронних (цифрових) слідів за їх функціональним призначенням у механізмі кримінального правопорушення, що дозволяє підвищити ефективність їх використання у доказуванні.

З'ясовано, що використання цифрових доказів супроводжується ризиками їх модифікації та фальсифікації, що актуалізує необхідність забезпечення їх автентичності та процесуальної допустимості. Наголошено на ключовій ролі інформаційно-комп'ютерної та семантико-текстуальної (лінгвістичної) експертиз у встановленні змісту висловлювань і підтвердженні упередженого ставлення особи. Виявлено, що ефективне розслідування кримінальних правопорушень, скоєних із мотивів нетерпимості, потребує інтеграції кримінально-правових та криміналістичних підходів, а також удосконалення методик роботи з цифровими доказами.

Визначено, що підвищення ефективності доказування мотиву нетерпимості можливе за умови комплексного використання традиційних і цифрових джерел доказів, удосконалення криміналістичних рекомендацій та уніфікації підходів до оцінки відповідних обставин у правозастосовній практиці.

Ключові слова: суб'єктивна сторона, права людини, дискримінація, цифрова криміналістика, цифрові сліди, електронні докази, доступність і допустимість доказів, криміналістична характеристика, досудове розслідування, кримінальне судочинство.

Motive of intolerance in criminal proceedings: criminal law and forensic aspects of proof

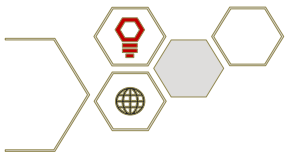
Kazarian Eluchka,

PhD in Law, Senior Lecturer at the Department
of Constitutional and Administrative Law and Procedure
at the Petro Mohyla Black Sea National University, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0002-7353-2599>

Abstract. The article examines the specific features of establishing and proving the motive of intolerance in criminal proceedings through the prism of criminal law and forensic approaches. The research methodology encompasses a set of general scientific and special legal methods, including formal-logical, system-structural, and comparative legal approaches. Elements of empirical analysis of judicial practice and generalization of scholarly approaches to understanding the subjective element of a criminal offense are also employed.

The study establishes that the motive of intolerance constitutes a complex, multi-level category that integrates psychological, social, and legal characteristics and plays a decisive role in the classification of criminal offenses. It is substantiated that its identification is carried out indirectly through the analysis of an individual's behavior, statements, social connections, and digital activity. It is demonstrated that the contemporary conditions of digitalization significantly transform the process of proof, leading to an increased role of electronic (digital) traces as a source of evidentiary information. A classification of digital traces according to their functional purpose within the mechanism of a criminal offense is proposed, which enhances the effectiveness of their use in the evidentiary process.

It is clarified that the use of digital evidence is associated with risks of modification and falsification, which underscores the need to ensure their authenticity and procedural admissibility. Particular emphasis is placed on the key role of digital forensic and linguistic examinations in determining the content of

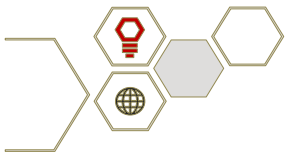
statements and confirming the presence of biased attitudes. It is revealed that the effective investigation of criminal offenses committed with motives of intolerance requires the integration of criminal law and forensic approaches, as well as the improvement of methodologies for handling digital evidence.

It is determined that increasing the effectiveness of proving the motive of intolerance is possible through the comprehensive use of both traditional and digital sources of evidence, the enhancement of forensic recommendations, and the unification of approaches to the assessment of relevant circumstances in law enforcement practice.

Keywords: subjective element, human rights, discrimination, digital forensics, digital traces, electronic evidence, accessibility and admissibility of evidence, forensic characterization, pre-trial investigation, criminal justice.

Постановка проблеми. У сучасних умовах державотворення, що характеризуються зростанням соціальної напруженості, збройним конфліктом та інформаційних викликів, особливої актуальності набуває проблема розслідування та доказування кримінальних правопорушень, скоєних із мотивів нетерпимості. Такі діяння посягають не лише на конкретні суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом, а й становлять загрозу фундаментальним цінностям демократичного суспільства – рівності, гідності та недискримінації.

Мотив нетерпимості як кваліфікуюча ознака або обтяжуюча обставина має складну правову природу та водночас важливим для доказування у кримінальному провадженні. На практиці доказування мотиву нетерпимості супроводжується низкою труднощів, зумовлених латентністю таких проявів, складністю відмежування від суміжних мотивів, а також недостатньою розробленістю криміналістичних рекомендацій щодо виявлення, фіксації та оцінки відповідних доказів, зокрема в умовах цифровізації.

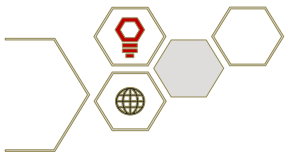

У цьому контексті особливого значення набуває комплексний аналіз кримінально-правових та криміналістичних аспектів доказування мотиву нетерпимості, що дозволяє сформулювати єдиний підхід до розслідування відповідних кримінальних правопорушень та підвищити ефективність правозастосовної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика встановлення та доказування мотиву нетерпимості у кримінальному провадженні є предметом наукових досліджень таких науковців, як: А. Боровик, Є. Л. Галагура, Л. В. Дорош, Т. А. Пазинич, С. Ю. Пономарьов, І. М. Савків, Н. В. Уварова та інші.

Серед сучасних досліджень заслуговують на увагу питання особливостей кримінально-правової та криміналістичної характеристик кримінальних правопорушень з мотивів нетерпимості, зокрема дисертаційні дослідження С. О. Лук'янченка «Кримінальні правопорушення з мотивів релігійної нетерпимості та ворожнечі у Кримінальному кодексі України (теоретико-правове дослідження)» [1], Е. Г. Казарян «Криміналістична характеристика та основи методики розслідування умисних вбивств з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості» [2] та наукові праці Н. Ю. Цвіркун «Кримінально-правове забезпечення протидії кримінальним правопорушенням на ґрунті ненависті» [3], В. М. Панькевича, Т. І. Сухоребри «До питання кримінальної відповідальності за правопорушення, вчинені з мотиву ненависті» [4], О. В. Дручека «Злочини з мотивів нетерпимості та злочини на ґрунті ненависті: аналіз понять» [5], В. І. Павликівського, А. М. Яценка «Особливості дії кримінального закону у просторі в контексті розпалювання національної, регіональної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті» [6], Т. І. Нікіфорової «Кримінально-правова охорона рівноправності громадян: межі криміналізації» [7].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість наукових досліджень у сфері кримінального

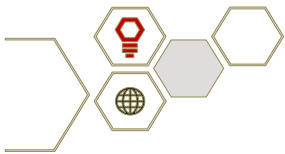
права та криміналістики, низка важливих проблем залишається невирішеною. Зокрема, у правозастосовній практиці відсутній єдиний підхід до розуміння мотиву нетерпимості, що обумовлює неоднозначність його встановлення та оцінки у кримінальному провадженні. Окрему проблему становлять питання забезпечення автентичності та допустимості електронних (цифрових) слідів, які можуть бути піддані змінам і маніпуляціям.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження особливостей встановлення та доказування мотиву нетерпимості у кримінальному провадженні крізь призму кримінально-правових і криміналістичних аспектів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах забезпечення принципу рівності та недискримінації набуває особливого значення. Зокрема, у 2025 році Україна посіла 43 місце серед 143 країн в Індексі верховенства права за показником «Рівне ставлення та відсутність дискримінації», що свідчить про певне зниження відповідного показника у порівнянні з попередніми роками [8]. Зазначене актуалізує необхідність посилення уваги до проблематики дискримінації, у тому числі її найбільш небезпечних проявів.

Одним із таких проявів є дискримінація за ознакою раси чи етнічного походження, яка характеризується високим рівнем суспільної небезпеки та руйнівним впливом. У випадках, коли встановлено, що відмінність у поведінці була зумовлена расовим або етнічним походженням особи, держава має позитивне зобов'язання застосовувати всі доступні правові та інституційні механізми для ефективної боротьби з расизмом, а також забезпечувати належне розслідування відповідних кримінальних правопорушень.

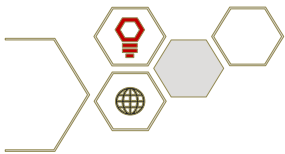
У контексті кримінально-правового аналізу особливе значення має встановлення змісту мотиву кримінального правопорушення. Так, згідно з визначенням Ю. В. Бауліна, мотив – це внутрішнє спонукання до скоєння

злочину, який виступає рушійною силою поведінки особи, визначає спрямованість її дій та дозволяє виявити психологічне ставлення до скоєного діяння [9, с. 81]. Такий підхід підкреслює суб'єктивний характер мотиву, що має ключове значення як для кримінально-правової кваліфікації, так і для криміналістичного дослідження.

З криміналістичної точки зору, мотив виконує важливу інформаційну функцію, оскільки відображає внутрішні спонукання особи, її ціннісні орієнтації, рівень правосвідомості та психологічні характеристики. Встановлення мотиву сприяє формуванню криміналістичної характеристики правопорушника. Як обґрунтовано у науковій літературі, значення мотиву в процесі розслідування проявляється у двох основних аспектах: по-перше, він дозволяє визначити тип особи правопорушника, оцінити ступінь його суспільної небезпечності та вірогідність скоєння нових кримінальних правопорушень; по-друге, допомагає окреслити коло можливих підозрюваних та визначити напрями пошуку винної особи [10, с. 5].

Як зазначає І. М. Савків, під мотивом расової, національної чи релігійної нетерпимості слід розуміти внутрішнє спонукання, зумовлене упередженими переконаннями, яке проявляється у прагненні особи продемонструвати власну перевагу та принизити гідність потерпілого через його належність до певної раси, національності чи релігійної конфесії [11, с. 87]. На думку А. Боровик, для насильницьких злочинів із мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості характерним є прагнення правопорушника підкреслити «неповноцінність» потерпілого через його належність до певної соціальної групи, демонструючи упереджене ставлення та провокуючи ворожнечу [12, с. 172]. Водночас, Є. Л. Галагура акцентує увагу на тому, що їх ефективне розслідування потребує від слідчого спеціальних знань про субкультури та екстремістські об'єднання [13, с. 245]. Своєю чергою, Л. В. Дорош відносить до характерних рис осіб, які скоюють зазначені діяння: егоцентризм,

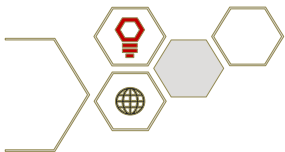
жорстокість, байдужість до інших та схильність до девіантної поведінки [14, с. 172].

Слід виокремити такі ознаки кримінальних правопорушень з мотивів нетерпимості, як: особлива вмотивованість (зокрема, ненависть), багатооб'єктність посягання (на права, свободи, власність, життя і здоров'я особи), а також підвищений рівень жорстокості та цинізму під час їх скоєння.

Вітчизняні науковці наголошують, що расова, національна та релігійна нетерпимість проявляється у формуванні стійких негативних установок, які виражаються у ворожості, неприязні та агресії щодо представників інших соціальних груп, що може трансформуватися у протиправну поведінку [15, с. 428]. У цьому контексті С. Ю. Пономарьов виокремлює ключові ознаки кримінальних правопорушень, учинених із мотивів нетерпимості, зокрема: наявність складу кримінального правопорушення та упередженого ставлення (ворожості чи нетерпимості), яке виступає безпосереднім мотивом протиправного діяння [16, с. 3]. Відповідно, вибір потерпілого в таких випадках не є випадковим, а визначається її належністю до певної соціальної групи, що спричиняє упереджене ставлення з боку правопорушника.

З огляду на це, доцільним є розмежування форм прояву нетерпимості. Так, расова нетерпимість полягає у негативному ставленні до осіб через їхні біологічні або фізичні характеристики; національна – у ворожому сприйнятті представників інших етнічних груп; релігійна – у несприйнятті інших вірувань чи конфесій [17, с. 397–398]. Усі зазначені форми об'єднує ксенофобія як базове соціально-психологічне явище.

Ксенофобські настрої справедливо вважаються одним із ключових факторів, що визначають кримінальні правопорушення, скоєні з мотивів нетерпимості, оскільки вони формують стійке упереджене ставлення до представників «інших» соціальних груп і здатні трансформуватися у протиправну поведінку. Емпіричне підтвердження цієї позиції міститься у статистичних даних міжнародних інституцій. Так, у 2024 році Бюро ОБСЄ з

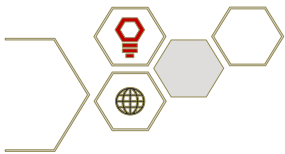

демократичних інститутів і прав людини зафіксувало 97 інцидентів на ґрунті ненависті, скоєних в Україні, які були класифіковані за різними видами упереджень, зокрема антихристиянськими, антимусульманськими, анти-ЛГБТІ, гендерно зумовленими, а також расистськими та ксенофобськими проявами [18].

На думку Т. А. Пазинич, аналізуючи мотив нетерпимості як підґрунтя скоєння насильницьких злочинів, слід враховувати роль соціальних стереотипів, які формують негативне сприйняття «іншого». Такі стереотипи зумовлюють упереджене ставлення до осіб, які відрізняються за расовими, національними чи релігійними ознаками, і можуть виступати тригером агресивної поведінки [19, с. 149].

Показовою у цьому контексті є судова справа № 278/1904/17 від 14 лютого 2023 року, розглянута колегією суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду. У зазначеній справі особу було обвинувачено в умисному вбивстві з мотивів національної нетерпимості. Суд першої інстанції перекваліфікував дії обвинуваченої з п. 14 ч. 2 ст. 115 КК України на ч. 1 ст. 115 КК України, мотивуючи це відсутністю доказів наявності відповідного мотиву. Апеляційний суд погодився з таким підходом, не надавши належної оцінки доводам прокурора. Водночас колегія суддів Касаційного кримінального суду дійшла висновку про порушення норм процесуального права та неправильне застосування закону про кримінальну відповідальність. Суд касаційної інстанції встановив, що скоєне діяння було зумовлене саме мотивом нетерпимості, який проявився у прагненні продемонструвати перевагу однієї національності над іншою [20].

У своєму дослідженні Т. І. Нікіфорова наголошує, що кримінальна відповідальність має наставати лише за публічні заклики до насильства чи дискримінації, а також за фактично скоєні діяння, що порушують принцип рівноправності. Водночас застосування у ст. 161 Кримінального кодексу України оціночних понять («розпалювання ворожнечі», «приниження честі та

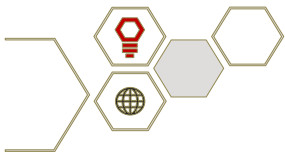
гідності», «образу почуттів») зумовлює ризики неоднозначного тлумачення, що може спричинити зловживання та ускладнює формування сталої судової практики [7, с. 627].

Слід погодитися з позицією В. М. Панькевича та Т. І. Сухоребри, що у зв'язку з необхідністю гармонізації законодавства України з правовими стандартами Європейського Союзу та підвищення рівня ефективності правозастосування, доцільним видається уніфікувати термінологію, замінивши у відповідних положеннях Кримінального кодексу України такі поняття, як «ворожнеча», «нетерпимість» і «розбрат», узагальнюючим терміном «ненависть» [4, с. 324].

Відповідно до ст. 91 Кримінального процесуального кодексу України доказуванню підлягають обставини, що характеризують суб'єктивну сторону кримінального правопорушення [21]. Оскільки мотив належить до внутрішнього спонукання правопорушника, він встановлюється через: поведінку до, під час і після протиправного діяння; висловлювання особи; цифрову активність; участь у радикальних спільнотах; символіку та атрибутику. Відтак, доказування мотиву нетерпимості має комплексний характер і потребує поєднання кримінально-правового та криміналістичного підходів.

У сучасних умовах цифровізації важливого значення буває використання електронних (цифрових) слідів при доведенні мотиву нетерпимості, так як саме вони можуть встановити суб'єктивну сторону протиправного діяння.

У правозастосовній практиці електронні (цифрові) докази характеризуються подвійною правовою природою: з одного боку, матеріальний носій інформації (зокрема смартфон, комп'ютер чи сервер) виступає речовим доказом як фізичний об'єкт, а з іншого – дані, що на ньому містяться (наприклад, електронне листування), розглядаються як різновид документів, тобто фактичні відомості, зафіксовані за допомогою електронних

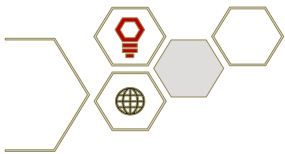

засобів [22, с. 25]. Водночас, Г. К. Авдєєва та С. В. Стороженко визначають електронні (цифрові) сліди як невидимі матеріальні утворення, що можуть бути виявлені й досліджені за допомогою технічних засобів та містять криміналістично значущу інформацію в електронній формі [23, с. 172]. Вони відображають дії користувача в цифровому середовищі та можуть містити інформацію про його погляди, наміри, спілкування та поведінку до, під час та після скоєння кримінального правопорушення.

Як зауважує А. В. Коваленко, у разі, якщо комп'ютерні дані були створені або змінені у зв'язку з учиненням кримінального правопорушення, вони набувають доказового значення і можуть розглядатися як цифрові сліди – інформація, що виникла або зазнала змін у процесі взаємодії користувача з технікою [24, с. 230].

Відповідно до ч. 4 ст. 99 Кримінального процесуального кодексу України, копії комп'ютерних даних, отримані із залученням спеціаліста, визнаються судом як оригінал документа, що розширює можливості їх використання у кримінальному провадженні [21]. Практична цінність електронних (цифрових) слідів полягає у можливості встановлення мотиву нетерпимості через аналіз цифрового контенту: повідомлень, публікацій у соціальних мережах, електронного листування, історії пошукових запитів тощо. Саме такі дані дозволяють виявити ксенофобські установки, ворожі висловлювання або ознаки ідеологічної мотивації правопорушника [25, с. 24].

З огляду на викладене, особливого значення набуває не лише виявлення та фіксація електронних слідів, а й їх систематизація з урахуванням доказового значення для встановлення мотиву нетерпимості. У цьому контексті доцільним є класифікація цифрових слідів з урахуванням різних аспектів протиправної поведінки особи. Враховуючи зміст та функціональне призначення цифрових даних у механізмі скоєння кримінального правопорушення, слід виокремити такі види цифрових слідів, що мають значення для встановлення мотиву нетерпимості:

1. Декларативні цифрові сліди – інформація, яка безпосередньо відображає світогляд та переконання людини. До них належать публікації в соціальних мережах, коментарі, блоги, форуми, а також інші форми публічного висловлювання, які можуть містити ксенофобські, расистські чи дискримінаційні настрої.

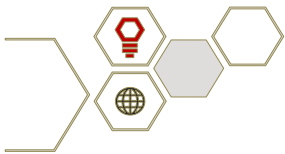
2. Комунікативні цифрові сліди – результати спілкування в цифровому середовищі, включаючи електронні листи, повідомлення в месенджерах та групових чатах. Такі дані дозволяють встановити наміри, координацію дій, а також можливу участь інших осіб у формуванні або підтримці мотиву нетерпимості.

3. Поведінкові цифрові сліди – відображають цифрову активність та інтереси користувача. До них належать: історія пошуку, відвідувані вебресурси, підписки на сторінки чи канали, вподобання, репости тощо. Аналіз таких слідів дозволяє простежити процес формування ідеологічних установок та рівень причетності до екстремістського контенту.

4. Підготовчі цифрові сліди – пов'язані з діями, спрямованими на підготовку до скоєння кримінального правопорушення. Це може включати: пошук інформації про способи скоєння кримінального правопорушення, придбання або використання знарядь, побудову маршрутів пересування, вивчення місця події, а також інші дії, що свідчать про наявність умислу та його конкретизацію.

Запропонована класифікація дозволяє комплексно оцінити цифрові сліди як джерело доказової інформації та забезпечує ефективніше встановлення мотиву нетерпимості у кримінальному провадженні. Вона також сприяє систематизації доказової бази та підвищенню якості криміналістичного дослідження в умовах цифровізації суспільства.

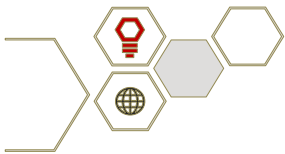
Водночас, поряд із перевагами використання цифрових слідів у доказуванні, їх застосування супроводжується низкою проблем. Однією з ключових проблем використання цифрових доказів є їхня вразливість до

маніпуляцій. На відміну від традиційних речових доказів, цифрові сліди – нематеріальні, їх можна легко скопіювати, змінити або знищити без залишення очевидних ознак втручання. Зазначене може вплинути на достовірність інформації, яка використовується для доказування обставин у кримінальному провадженні, зокрема суб'єктивної сторони та мотиву нетерпимості. Маніпуляція цифровими слідами може бути як умисною (шляхом фальсифікації даних, створення фейкових облікових записів, використання технологій deepfake), так і неумисною – внаслідок порушення правил вилучення, копіювання або зберігання електронних носіїв інформації.

У цьому контексті логічним продовженням зазначеної проблематики є питання встановлення автентичності електронних (цифрових) доказів, яке тісно пов'язане з ризиками їх модифікації або спотворення. Автентичність у цьому контексті означає підтвердження того, що цифрові дані походять від конкретного джерела, не були змінені після створення та відображають реальні дії конкретної особи. У кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень з мотивів нетерпимості питання автентичності набуває особливого значення у випадках використання матеріалів із соціальних мереж, месенджерів, форумів або хмарних сервісів. Складність полягає в тому, що обліковий запис у цифровому середовищі не завжди однозначно ідентифікується з конкретною фізичною особою, а доступ до нього можуть мати треті особи.

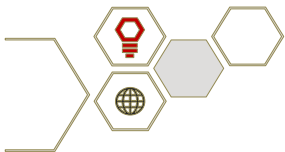
Варто погодитися з Б. М. Орловським, що з метою забезпечення допустимості цифрових доказів, здобутих у результаті обшуку або тимчасового доступу до речей і документів, доцільним є нормативне закріплення обов'язкового використання криптографічних методів захисту на стадії їх фіксації. Такий підхід сприятиме гарантуванню автентичності отриманих даних і має бути належним чином відображений як у протоколах проведення слідчих (розшукових) дій, так і в ухвалах слідчого судді [26, с. 138].

З огляду на зазначене, особливу роль при дослідженні електронних (цифрових) слідів відіграє інформаційно-комп'ютерна експертиза, яка спрямована на встановлення обставин, пов'язаних з процесами створення, обробки та зберігання інформації на комп'ютерних та магнітних носіях. Основним завданням цієї експертизи є пошук, виявлення, відтворення та технічний аналіз даних, що були створені користувачем або програмним забезпеченням у комп'ютерній системі [27, с. 141]. Для проведення цієї експертизи експерту надаються різні об'єкти дослідження, зокрема персональні комп'ютери, мобільні телефони, планшети, носії даних (жорсткі диски, флеш-накопичувачі) та інші електронні пристрої, які можуть містити сліди злочинної діяльності. Експерт може визначити, чи містить наданий об'єкт інформацію в будь-якій формі (файли, аудіо, відео, листування, публікації в соціальних мережах тощо), що стосується наявності ознак, що можуть свідчити про наявність мотиву нетерпимості [28, с. 268–269].

Крім того, важливим засобом доведення мотиву нетерпимості є семантико-текстуальна (лінгвістична) експертиза, яка спрямована на аналіз усних та письмових висловлювань. Її завдання полягає у встановленні змісту висловлювань, виявлення в них ознак ворожнечі, дискримінації, закликів до насильства чи інших форм негативного впливу. Експерт вирішує поставлені перед ним запитання завдяки своїм спеціальним знанням у галузі лінгвістики, використовуючи загальні та спеціальні мовні норми, а також використовуючи посібники, академічні дослідження, словники, довідники та інші наукові та довідкові джерела [29]. Таке дослідження дозволяє об'єктивно підтвердити наявність у мовленні особи упередженого ставлення до певної соціальної групи.

Таким чином, використання результатів інформаційно-комп'ютерної і семантико-текстуальної (лінгвістичної) експертиз є необхідною умовою ефективного доказування мотиву нетерпимості у кримінальному провадженні.

Висновки. У результаті проведеного дослідження сформовано цілісне уявлення про зміст мотиву нетерпимості та його значення для правильної кваліфікації кримінальних правопорушень.

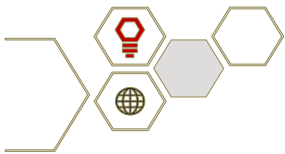
З'ясовано, що сучасні процеси цифровізації суттєво впливають на механізм вчинення кримінальних правопорушень і трансформують підходи до доказування. У зв'язку з цим доведено доцільність використання цифрових слідів як важливого джерела доказової інформації, а також запропоновано їх класифікацію за функціональним призначенням, що сприяє більш системному їх використанню у кримінальному провадженні.

Разом із тим встановлено наявність низки проблемних аспектів, зокрема відсутність єдиного підходу до інтерпретації мотиву нетерпимості, складнощі забезпечення автентичності та допустимості цифрових доказів. Доведено, що підвищення ефективності доказування мотиву нетерпимості можливе за умови комплексного використання традиційних і цифрових джерел доказів, активного залучення спеціальних знань, зокрема у сфері інформаційно-комп'ютерної та семантико-текстуальної (лінгвістичної) експертизи, а також удосконалення криміналістичних рекомендацій щодо роботи з доказовою інформацією.

Перспективи подальших досліджень пов'язані із застосування сучасних технологій, включаючи засоби штучного інтелекту, для виявлення та аналізу проявів нетерпимості у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел

1. Лук'янченко С. О. Кримінальні правопорушення з мотивів релігійної нетерпимості та ворожнечі у Кримінальному кодексі України (теоретико-правове дослідження) : дис. ... докт. філ. : 081 «Право». Одеса, 2021. 225 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/ea242d33-3ef8-441f-8848-81483f76aa0d> (дата звернення: 20.03.2026).

2. Казарян Е. Г. Криміналістична характеристика та основи методики розслідування умисних вбивств з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості : дис. ... докт. філ. : 081 «Право». Харків, 2024. 221 с.

3. Цвіркун Н. Ю. Кримінально-правове забезпечення протидії кримінальним правопорушенням на ґрунті ненависті. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2021. № 1 (24). С. 60–67. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/10412> (дата звернення: 20.03.2026).

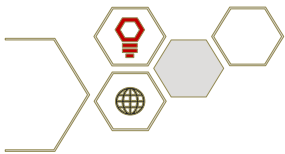
4. Панькевич В. М., Сухоребра Т. І. До питання кримінальної відповідальності за правопорушення, вчинені з мотиву ненависті. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 320–325. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.03.57> (дата звернення: 20.03.2026).

5. Дручек О. В. Злочини з мотивів нетерпимості та злочини на ґрунті ненависті: аналіз понять. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра*. 2022. № 2 (12). С. 35–46. DOI: <https://doi.org/10.32755/sjcriminal.2022.02.035> (дата звернення: 20.03.2026).

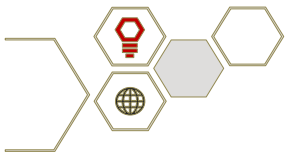
6. Павликівський В. І., Яценко А. М. Особливості дії кримінального закону у просторі в контексті розпалювання національної, регіональної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. № 2 (32). С. 53–64. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.2.04> (дата звернення: 20.03.2026).

7. Нікіфорова Т. І. Кримінально-правова охорона рівноправності громадян: межі криміналізації. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 1. С. 623–628. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.103> (дата звернення: 20.03.2026).

8. Індекс верховенства права, 2025 рік, Україна. URL: <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/country/2025/Ukraine/Fundamental%20Rights/> (дата звернення: 20.03.2026).

9. Баулін Ю. В., Борисов В. І., Тютюгін В. І. Кримінальне право України : Загальна частина : підруч. Харків : Право, 2010. 456 с.
10. Пащенко О. Ю., Стратонов В. М., Зубенко В. М. Особливості організації розкриття та розслідування умисних вбивств : навч.-метод. посіб. Херсон : Мрія, 2003. 220 с.
11. Савків І. М. Поняття расової, національної та релігійної нетерпимості у кримінальному праві України. *Юридична психологія та педагогіка*. 2011. № 2. С. 84–92.
12. Боровик А. Особливості криміналістичної характеристики умисних вбивств, вчинених із мотивів расової, національної та релігійної нетерпимості. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2019. Т. 6. Вип. 6. С. 169–173.
13. Галагура Є. Л. Особливості розслідування умисних вбивств з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості. *Право і суспільство*. 2018. № 1 (2). С. 241–245.
14. Дорош Л. В. Мотив расової, національної чи релігійної нетерпимості як кваліфікуюча ознака злочинів проти життя і здоров'я особи. *Проблеми законності*. 2011. Вип. 114. С. 163–173.
15. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 7-е вид. переробл. та допов. Київ : Юридична думка, 2010. 1288 с.
16. Пономарьов С. Ю. Прогалини у сфері запобігання, документування, розслідування та притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні злочинів на ґрунті нетерпимості. Київ : Міжнародна організація з міграції, Представництво в Україні. 2015. 36 с.
17. Уварова Н. В. До питання про суб'єктивну сторону злочинів проти життя та здоров'я особи, вчинених з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 394–400.

18. Ukraine. Hate crime reporting 2024. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR). URL: <https://hatecrime.osce.org/ukraine> (дата звернення: 20.03.2026).

19. Пазинич Т. А. Щодо проблем розслідування злочинів, що вчиняються на ґрунті расової, національної чи релігійної ненависті. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу* : тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. до 100-річчя від дня народження проф. М. В. Салтевського (м. Харків, 8 лист. 2017 р.). МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. С. 147–149.

20. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 14 лютого 2023 р., судова справа № 278/1904/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109157234> (дата звернення: 20.04.2026).

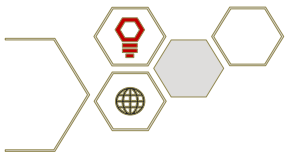
21. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 20.03.2026).

22. Гутник А. В., Хитра А. Я. Кримінальні процесуальні та криміналістичні основи використання електронних документів у доказуванні : колективна монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2022. 204 с.

23. Авдєєва Г. К., Стороженко С. В. Електронні сліди : поняття та види. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2017. Вип. 1. С. 168–175.

24. Коваленко А. В. Поняття та сутність електронних (цифрових) слідів кримінального правопорушення. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2022. № 4 (100). С. 226–236. DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.100.226-236> (дата звернення: 20.03.2026).

25. Методичні рекомендації з протидії проявам нетерпимості (ксенофобії) для прокурорів та слідчих прокуратури, представників силових структур, неурядових організацій / Ю. А. Тищенко, О. К. Смірнов (передмова, розділ І),

І. М. Осика (розділ II), О. О. Морозлі (додаток) ; за заг. ред. Ю. Тищенко. Укр. незалеж. центр політ. дослідж., Інформ.-дослідн. центр «Інтеграція та розвиток», Київ–Сімферополь : Агентство «Україна», 2011. 48 с.

26. Орловський Б. М. Кримінально-процесуальні аспекти використання цифрових доказів та електронних носіїв інформації. *Правова держава*. 2025. № 60. С. 133–140. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2025.60.348090> (дата звернення: 20.03.2026).

27. Карпінська Н., Крикунов О. Окремі питання проведення судової комп'ютерно-технічної експертизи у кримінальному судочинстві. *Історико-правовий часопис*. 2017. № 1. С. 140–144. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipch_2017_1_28 (дата звернення: 20.03.2026).

28. Kazarian E. The Use of Special Knowledge in the Investigation of Murders Motivated by Racial, National or Religious Intolerance. *Věda a Perspektivy*. 2023. № 12 (31). Р. 260–271. DOI: 10.52058/2695-1592-2023-12(31)-260-271 (дата звернення: 20.03.2026).

29. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ Міністерства юстиції України від 08 жовт. 1998 р. № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#top> (дата звернення: 20.03.2026).